

תגובות

פתיחת דלת באמצעים אלקטרוניים / הרב פרופ' דרור פיקסלר
במאמרו¹ אסר הרב יהודה הלוי עמיחי (היה"ע) ליצור שדות מגנטיים ולשחררם במטרה לפתוח דלתות בשבת ויו"ט, והוסיף וטען שבוודאי הדבר אסור אם הפעולה נעשית באמצעים אלקטרוניים. במאמר מוסגר אבקש לציין כי לא קיים מושג של שחרור שדה מגנטי.

ברם, בפתיחת המאמר הוא מזכיר את מאמרו של ידידי הרב אלי רייף ואת דבריו של מו"ר הגרנ"א רבינוביץ² המתירים פתיחת דלתות מגנטיות, אך הוא כלל אינו מתייחס להוכחותיהם. איך אפשר לאסור אם לא דנים בשיקולי ההיתר? לגופם של דבריו אבקש להעיר את הדברים הבאים:

1. היה"ע אמנם ביקש שלא לתאר את המערכת המדוברת והפנה למאמרו של הרב רייף, אך למרות זאת בדבריו יש אי דיוק משמעותי להלכה: הוא כתב שכדי לגרום לדלת להינעל מחדש, יש צורך בהכנסת הכרטיס לחריץ שיש בדלת ובהוצאתו. ברם, כל המערכת המדוברת היא בטכנולוגיית RFID שאין בה הכנסה והוצאה של כרטיס אלא קירוב בלבד של כרטיס לקורא הכרטיסים. מערכת שבה הכנסת כרטיס לחריץ פותחת את מנגנון הדלת אינה מערכת הפועלת על שדות מגנטיים. לדיון בדלת זו ראה דבר מו"ר בשו"ת שיח נחום סי' כה.

2. היה"ע האריך בנושא 'מכה בפטיש' וקשר בין מגנט חפץ להפעלת שעון העובד על קפיץ. ברם, נראה שגם בנושא זה לא ראה את מה שטענו בנושא זה ממש במאמר שפורסם ב'המעייין'³ ועסק ביחס להגדרת מלאכת 'מכה בפטיש' והקשר לחשמל בשבת, או שבחר שלא להתייחס לטענות אלה. עיקר הטענות:

א. נחלקו האחרונים אם מותר להפעיל בשבת שעון (הפועל על קפיץ) שעצר מלכת. יש שטענו⁴ שיש בכך איסור תורה משום 'מכה בפטיש'; אך יש מהאחרונים שטענו⁵ שהדבר מותר לכתחילה. ברם, נראה להסביר שלמעשה אין מחלוקת מהותית בשיטות האחרונים, אלא דרכים שונות להבנת המציאות.⁶ אם תפקיד השעון בדורות הקדמונים היה כמו בתקופתנו – להראות כל הזמן את השעה, ובזמן שאינו מראה את השעה הרי הוא מקולקל – הרי שניתן להצדיק את שיטת ה'פרי מגדים' ו'חיי אדם' שיש בכך 'מכה

1. אמונת עתיך 119 (תשע"ח) עמ' 129–133.

2. אמונת עתיך 112 (תשע"ו) עמ' 113–123 ומכתב הרב רבינוביץ, שם עמ' 124–126.

3. המעיין, נד, ג (תשע"ד) עמ' 67–78.

4. פרי מגדים, סי' שח אשל אברהם ס"ק עח; חיי אדם, כלל מד סעי' יט.

5. שו"ת פנים מאירות, ח"ב סי' קכג; שו"ת שאילת יעבץ, ח"א סי' מא ד"ה וגדולה.

6. בשנת 1675 רושם כריבטין הוגינס פטנט על שעון כיס. הרב מאיר בן יצחק איזנשטט, בעל הפנים מאירות, נולד עוד קודם לכן. גם רבי יעקב ישראל בן צבי אשכנזי עמדין היה מבוגר מהחולקים עליו, ובחיוויו אך המציאו את שעון הכיס.

בפטיש' בתיקונו.⁷ ברם, אם כל תפקיד השעון הוא לעורר או לפעול רק לפרקים, ובזמן שלא מבקשים לעורר אין הוא בשימוש כלל – הרי אם אינו פועל אין בכך קלקול. כאשר מבקשים להפעיל את יכולת המעורר שבשעון, אין בכך תיקון כלי אלא הפעלה בלבד, ולכן ה'פנים מאירות' ו'שאלת יעבץ' התירו. ייתכן כי במציאות זו גם החולקים יודו לדעתם. ניתן לומר כי למעשה הם נחלקו בדרך השימוש בשעון (כמראה שעות קבוע או רק כשצריך בו), ולכן הגיעו למסקנות שונות, אך כולם מסכימים לעיקר הדין בהגדרת 'מכה בפטיש'. אם כן אין מקום לנסות לטעון שאם אסרו להפעיל שעון יהיה אסור להפעיל שדה מגנטי, ולא קרב זה אל זה.

ב. לא ניתן לשייך מגנוט חפץ לאיסור 'מכה בפטיש' מכמה סיבות: (1) המגנוט אינו מתקן דבר בגוף החפץ, והחפץ נשאר כמו שהיה בתחילה;⁸ (2) פעולת המגנוט באלקטרומגנט (שכל הזמן מתחיל ומפסיק) היא רק בגדר הפעלה ולא חידוש בחפץ; (3) אין ייפוי של המכשיר ולכן גם אין השלמת מלאכה; (4) המגנוט אינו תמידי בחפץ, ותלוי בהמשך הספקת הזרם החיצוני; (5) הפעלת המכשיר אינה פעולת אומן, והכול בגדר שימוש בלבד ולא בגדר יצירה.

3. היה"ע מגייס את הרב פרופ' לב לשיטתו שיש איסור ביצירת שדות מגנטיים, אך דברי הרב לב היו על הפיכת חומר למגנט באופן קבוע ולא ביחס לאלקטרומגנט. אמת, לקיחת חומר שאינו מגנטי והפיכתו למגנט קבוע יש בה משום יצירה חדשה, גם אם החושים אינם יכולים להרגיש מגנוט, אך זה לא קשור כלל לדלתות מגנטיות, ודעת ה'מערכי לב' ביחס לשדה מגנטי מפורשת בנספח ג⁹ ובנספח ד¹⁰ להיתר גמור.

4. אחר כך דן היה"ע באיסור 'מוליד' בדבר העומד לפירוק, וערבב בין חידושו של ה'בית יצחק' ובין שיטתו של ה'חזון איש'.¹¹ ה'חזון איש' כלל לא חשש ל'מוליד'. הוא חידש את דין 'בונה' במעגל חשמלי, אך סבר שאין בו איסור 'מוליד'. המחלוקת שלו עם הגרשז"א ביחס לדבר שמתמידים בהפעלתו ובהפסקתו היא ביחס ל'בונה' ולא ביחס ל'מוליד' כלל! כמו כן במקרה של הדלת המגנטית נראה כי יודה ה'חזון איש' שאין כלל איסור. ה'חזון איש' מתיר (וכנראה שאף איסור דרבנן אין כאן) לעשות פעולה על ידי האדם שגורמת ליצירת מעגל חשמלי שגורם לפעולה שאין בה מלאכה. למשל אם אדם מסובב ידנית מערכת המייצרת חשמל ומפעילה מאוורר, הרי הדבר מותר לכתחילה. וכך כתב ה'חזון איש' (במכתבו השני לגרשז"א):¹²

7. יצוין כי רבים מהאחרונים חלקו על סברתם ולמעשה לא אסרו מדין תורה (ויש אף שהתירו) כינון שעון קפיץ בשבת, אף אם אינו פועל כלל, ראה שו"ת היכל יצחק, או"ח סי' מג; שו"ת שער שלמה, סי' צג; שו"ת כתב סופר, או"ח סי' נה; שו"ת יביע אומר, חלק ו או"ח סי' לה.
8. על עניין זה תמה היה"ע, אך המעיין ביסודות דין מכ"פ רואה שיש דרישה שיהיה שינוי בחפץ.
9. מערכי לב, נספח ג, השפעת שדה חשמלי ושדה מגנטי עמ' מב-מה.
10. שם, נספח ד, פעולה באמצעות שדה מגנטי (עמ' מו-נא).
11. על שיטת החזו"א בנושא חשמל שאינו עושה מלאכה בשבת, ראה מה שכתבנו באמונת עתיך 98 (תשע"ג) עמ' 66–76.
12. מאורי האש השלם, ח"ב עמ' תקכא.

דווקא אם מכונת החשמל מסתובבת עכשיו בלי בעל בחירה והוי סיבוב החשמל כטבע העולם כרוח מצויה. אבל אם האדם מסבב, אין כאן בונה מצד החיבור – שמעשה בעל בחירה חשיב נולד, ועדיין אין החיבור פועל כלום, וכן אין להמסבב דין בונה על החיבור, שהרי לא חיבר.

למעשה חידושו של ה'חזון איש' היה גדול. ייחוס איסור 'בונה' למעגל חשמלי הוא הרחבה גדולה מעבר למלאכת 'בונה' שבמשכן, אך גם ה'חזון איש' לא עשה הרחבה זו ככלל ובחן כל מקרה לגופו. כאשר מדליקים נורה (גם נורת לד שאין בה הבערה), הרי יש כאן איסור 'בונה' לדעת ה'חזון איש'.¹³ ודאי שבמקרה שסוגרים מעגל חשמלי לרגע קצר, וגם זה נעשה ברצון האדם – כדוגמת פעמון חשמלי המופעל בלחיצה או בקירוב הכרטיס לדלת מגנטית כנידון במאמר זה – הרי שאין במקרה זה לדעת ה'חזון איש' איסור 'בונה' כלל, כי זו פעולה שעושה בעל בחירה, והדבר מותר לכתחילה.

5. היה"ע הביא את דעת הגרשז"א שאין איסור במערכת שעושה את פעולתה מאה פעמים ביום, ואי אפשר לחשוב שיש איסור בפתיחת דלת חשמלית וסגירתה, כי זה שימוש ולא הולדה. ברם, בסוף ציין היה"ע שלהלכה סייג הגרשז"א את דבריו וכתב שאין להתיר אלא במקום צורך גדול. נכון שהוא כתב כך, אך דבריו היו ביחס לשימוש בטלפון. לשיטת הגרשז"א אין איסור בשימוש בטלפון, אך הוא למעשה לא התיר את זה. הוא לא הסתייג מיצירת שדות מגנטיים רגעים, וא"א ללמוד מדבריו על דלתות מגנטיות. אדרבה, ההסתייגות הייתה ביחס לשימוש בטלפון כי חשש שלא יבחינו בין טלפון לבין מערכות שיש בהן איסור תורה, אך כאמור אם בדלתות (כפי שפתח היה"ע את המאמר) אין כל חשש לאיסור תורה, הרי שהגרשז"א לא היה אוסר זאת.

6. כאמור הרוב המוחלט של המאמר הוא ביחס לשדה מגנטי, אך בשבע שורות בסיומו הוסיף היה"ע ואסר את כל המערכות החשמליות ללא נימוק וכדברי נביאות. הוא פתח בכותבו כי לדעת ה'חזון איש' יהיה כאן איסור תורה של 'בונה', אך כאמור לא היא. היה"ע הזכיר תשדורת בין קורא הכרטיסים ולבין הכרטיס, אך איזה איסור יש בתשדורת זו? בתפילה אנו משדרים כלפי בורא עולם, ובדיבור אנחנו משדרים למאזין לנו, ובשני המקרים הדבר מותר בשבת.¹⁴ רישום פעולה במחשב – איזה איסור יש כאן? היה"ע המשיך וחיידש איסור נוסף של 'בונה קובץ', וגם על איסור זה לא שמענו מעולם, מה גם שלמעשה כלל אין יצירת קבצים בפתיחת דלת מגנטית. לפיכך לפענ"ד נראה שאין איסור להיכנס ולצאת בשימוש בכרטיס ('מפתח דיגיטלי') או בלחיצה על הכפתור או המתג לניתוק הנעילה המגנטית. אבקש לסיים בדבריו של מו"ר:

13. כאשר מפעילים מעגל חשמלי שיכול מצד עצמו לפעול ללא הפסקה, אך האדם אינו מעוניין בכך – נראה כי לשיטת החזו"א אין בכך משום 'בונה' מהתורה.
14. השידור מהכרטיס עובד על עקרון השדה הקרוב שהוסבר בהרחבה במאמר המוזכר בהערה 2. אין כל מקור אנרגיה בכרטיס, ושידור שכזה מתבצע כל הזמן על ידי כל אדם.

אמנם בימינו אנו התקדם והתפשט יישום חשמל לסוגים שונים של אוטומציה, וזה מאפשר למנוע עשיית מלאכות בידיים... ובכך להשרות מנוחת שבת במעגלים רחבים. לפיכך, צריך עתה לזהות בדיוק יתר אלו שימושים בחשמל אין בהם איסור כלל ואפילו מדרבנן, ועל ידי כך תתרחב שמירת השבת.

תגובה לתגובה / הרב יהודה הלוי עמיחי

אתיחס בתגובתי לטענות הרב פרופ' דרור פיקסלר. אצטט את טענות הרב פיקסלר לפי סדר כתיבתן, ולאחר כל טענה אכתוב את תגובתי.

א. 'איך אפשר לאסור אם לא דנים בשיקולי ההיתר?' – כל השיקולים במאמר דנים בצד האלקטרוני של הפעולה, אבל הדיון שלנו איננו על הצד האלקטרוני אלא על ההיבט העקרוני ביצירת שדה מגנטי, שהוא דיון מקדמי לשאלה האלקטרונית. אם המסקנה שעשיית הדבר אסורה, ממילא כל ההיתר לא קיים.

ב. מערכת שבה הכנסת כרטיס לחריץ פותחת את מנגנון הדלת אינה מערכת הפועלת על שדות מגנטיים' – אין משמעות הלכתית לדרך שבה יוצרים או מבטלים את המגנט שבברזל.

ג. 'כאשר מבקשים להפעיל את יכולת המעורר שבשעון, אין בכך תיקון כלי אלא הפעלה בלבד, ולכן הפנים מאירות ושאלית יעבץ התירו' – ה'פנים מאירות' ו'שאלית יעבץ' לא התירו רק בשעון מעורר, אלא דנו במפורש בשעונים רגילים מראי שעות שעובדים כל היום, והם התירו זאת. לא מצאנו (מלבד ה'מנחת שלמה') שחילקו בין פעולה קבועה ומתמשכת של השעון לבין הפעלתו לצורך רגעי. ומכיוון שה'משנה ברורה', סי' שלח 'שער הציון' ס"ק טו, הביא את ה'פרי מגדים' ודחה דבריו, מוכח שלא קיבל את ההבחנה הזו אלא סבר כדעת האחרונים שיצירת דבר חדש היא האיסור, ואף שכל החלקים לפנינו ואין זה ככוס של פרקים.

ד. 'ודעת המערכי לב ביחס לשדה מגנטי מפורשת בנספח ג ובנספח ד להיתר גמור' – ב'מערכי לב' עמ' כו, כתב לעניין שדה מגנטי, וזו לשונו:

נראה לי שאותה הסברא של הבית יצחק של מוליד הנלמד ממוליד ריח יש לה גם תוקף במיגנוט חומר...

ברור שמוליד ריח הוא זמני, ובכל אופן הדבר אסור. יתר על כן הוסיף (שם, עמ' נא):

אם יבנה מכשיר בכוונה תחילה שתכלית המכשיר לעשות פעולות באמצעות שדה מגנטי, והפעולות מתוכננות ומסודרות, יחשב המעשה דרך מלאכתו...

ולא התיר אלא להגדיל ולהקטין את הזרם של המגנט ולא לעשות מגנט חדש שהוא יצירה חדשה, אפילו לפרקי זמן, אם מתוכנן לכך.

ה. 'נראה כי יודה החזון איש שאין כלל איסור. החזון איש מתיר... לעשות פעולה על ידי האדם שגורמת ליצירת מעגל חשמלי שגורם לפעולה שאין בה מלאכה' – ה'חזון איש' אומר ש'לא פועל כלום', אבל כפי שכתב לגבי השעון שהוא פעל ועשה דבר חדש, כן בנידון דידן שהוא יוצר מברזל מגנט. בכך ה'חזון איש' בוודאי אוסר.

ו. 'אך דבריו היו ביחס לשימוש בטלפון. לשיטת הגרשז"א אין איסור בשימוש בטלפון, אך הוא למעשה לא התיר את זה. הוא לא הסתייג מיצירת שדות מגנטיים רגועים – כבר המשיך הגרשז"א (מנח"ש עמ' עד):

וכע"ז מצינן בשאילת יעבץ הנ"ל דאע"ג שסובר דעריכת שיעון בשבת דומה לפתיחת וסגירת מנעול דשרי, אפי"ה כתב שלמעשה נכון להחמיר מפני שנראה בעיני הבריות כמתקן כלי.

כל זה לדעת ה'שאילת יעב"ץ' שאין איסור במתיחת קפיץ, אבל לדעות שיש איסור, כפי שנקט ה'משנה ברורה' להלכה, ברור שיש לגזור, ולא שייך רק לחשש של תורה אלא גם לחששות של דרבנן. אין אנו מקלים כאן מחשש שאנשים יטעו להתיר ולחשוב שמותר לעשות כל צורכיהם בשבת בכרטיס מגנטי. על כן לא התירו אלא לצורך גדול או לחולה, ואין לפתוח דלתות בכרטיסים אלו, ועל ידי זה תתרחב שמירת השבת בישראל.

